

Методи адаптації та соціалізації внутрішньо переміщених осіб у Полтавській області

Регіональний огляд стану дотримання прав людини

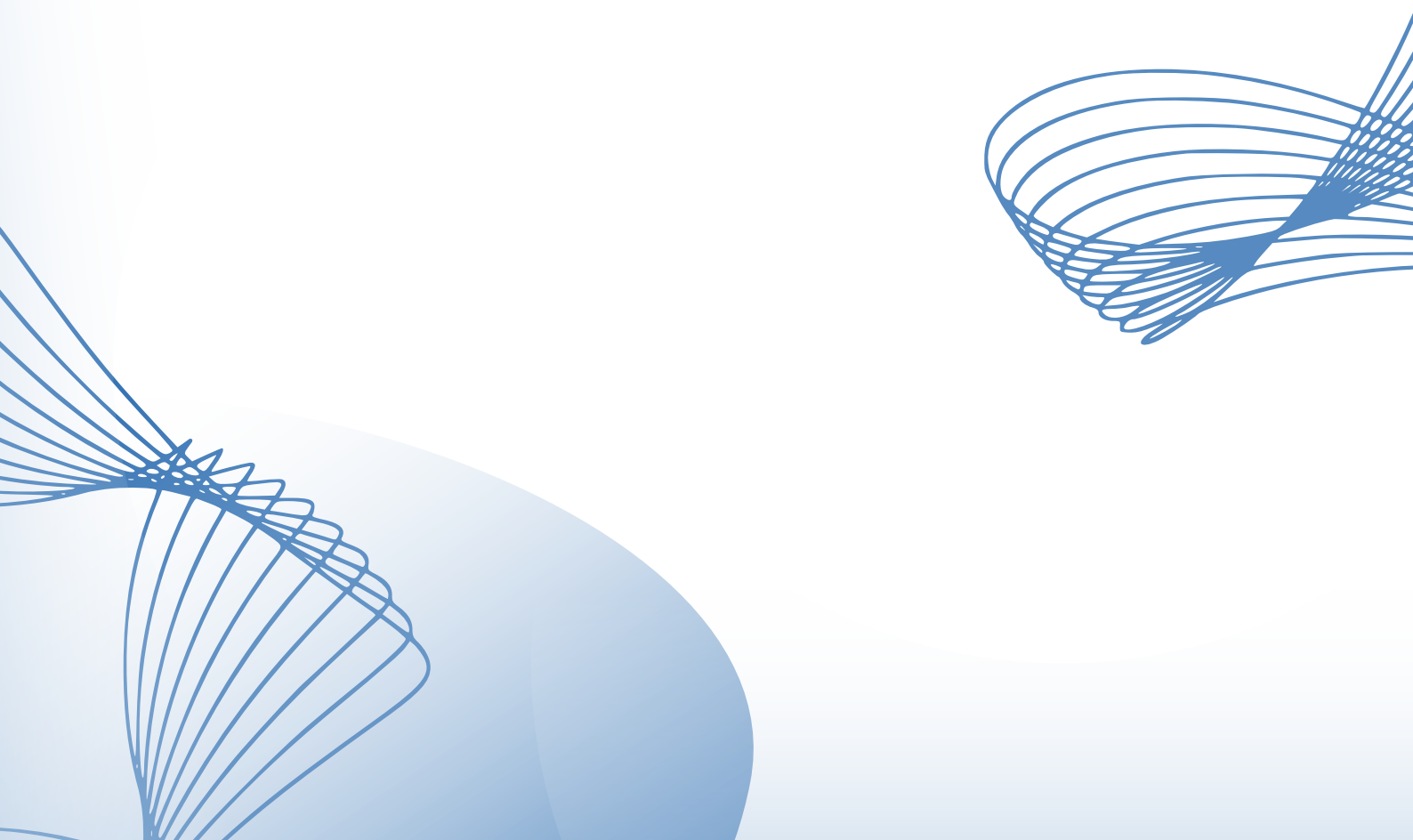
Регіональний аналіз **«Методи адаптації та соціалізації внутрішньо переміщених осіб у Полтавській області»**

Автори і редагування: **Євген Федорічев; Олена Бутенко.**

Аналіз проведено на базі громадської приймальні УГСПЛ у м. Полтава з метою відображення стану методів адаптації та соціалізації внутрішньо переміщених осіб.

Документ демонструє успішні й невдалі практики методів адаптації та соціалізації переміщених осіб та визначає можливі способи їх покращення.

Відповідальність за зміст документа несуть автори.

ЗМІСТ

1. Вступ

2. Методологія аналізу

3. Нормативна база

4. Основна частина

4.1 Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО на загальнонаціональному та регіональному рівнях

4.2 Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО у забезпеченні прав на житло

4.3 Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО через працевлаштування

4.4 Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО через соціальну згуртованість; психологічну допомогу

5. Висновки

6. Рекомендації

ВСТУП

Після Анексії Криму та часткової окупації Донецької та Луганської області Російською Федерацією у 2014 році, в державі утворилась певна соціальна група – внутрішньо переміщені особи (ВПО), тобто люди, які були вимушені покинути місця свого постійного проживання і розпочати життя у нових, відносно більш безпечних територіальних громадах та регіонах країни.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в 2022 році кількість внутрішньо переміщених осіб суттєво збільшилась.

Станом на серпень 2024 року фактична чисельність ВПО в Україні складає 3,67 млн осіб. Найбільшу частку з них складають вихідці з Донецької області (24%), найменшу – з Луганської (7%). Міжнародна організація з міграції оцінює частку ВПО від населення України у 11,4%.¹

Дана категорія громадян стикається з низкою соціальних, економічних, побутових та психологічних проблем, які стають певного роду викликом як для них самих, так і для приймаючих громад.

Так, у переміщених осіб через наслідки збройного конфлікту погіршується стан фізичного або психічного здоров'я.

Нерідко трапляються ситуації, коли люди мають складнощі в доступі до житла, якісних медичних послуг, достойної роботи або освіти.

Все вищеперераховане ускладнює індивідуальні адаптивні механізми людей в нових громадах. Тому основною з передумов соціалізації та адаптації ВПО у приймаючих громадах є створення та реалізація різних програм підтримки, а також забезпечення їх доступності та ефективності, що є одним з ключових завдань в умовах вимушеного переміщення

Право ВПО мати рівні можливості рівноцінно з іншими членами громади сприятиме швидкій адаптації, реалізації інших важливих прав і потреб у кожній окремій громаді, а

¹ <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo?close=true>

також поступово формуватиме почуття приналежності до нової територіальної спільноти.

МЕТОДОЛОГІЯ

Мета аналізу:

Цей документ має на меті проаналізувати місцеві програми та стратегії, які у якості доповнення до державного соціального забезпечення сприяють комплексній адаптації та соціалізації ВПО, поліпшують умови їх життєдіяльності, допомагають інтеграції ВПО, шляхом створення механізмів для забезпечення комфортного соціального клімату, а також мають перспективу розробки потенційних рішень для підтримки гармонійних відносин між ВПО та приймаючою громадою.

Об'єкт аналізу:

Політики і програми, які сприяють впровадженню дієвих інструментів соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб за напрямками:

- житло,
- працевлаштування,
- соціальна згуртованість/психологічна допомога.

Предмет аналізу:

Практичні аспекти реалізації місцевих програм підтримки ВПО, їх ефективність і вплив на соціальну інтеграцію.

Завдання аналізу:

- 1.Визначити основні проблеми, з якими стикаються ВПО в Полтавській області.
- 2.Проаналізувати існуючі державні та регіональні програми підтримки.
- 3.Виявити ключові виклики та бар'єри в реалізації вказаних програм.
- 4.Розробити рекомендації щодо покращення політик інтеграції та адаптації ВПО.

Географія аналізу: Полтавська область

Період проведення: листопад – грудень 2024 року.

Джерела інформації:

1. Наукові роботи, зокрема А.В. Камбур «Соціальна адаптація особистості» (Чернівці, 2012). Посібник «Аналіз стану організації та надання соціальних послуг в Полтавській області» від ГО «Ліга соціальних працівників України»; Звіти Міжнародної організації з міграції (МОМ).
2. Нормативно-правові акти (Конституція України, Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» , Постанова КМУ від 29 квітня 2022 р. № 495 «Деякі заходи з формування фондів житла, призначеного для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб» [Постанова Кабінету Міністрів України №331 від 20 березня 2022 р. "Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні"](#))
3. Офіційні документи, відповіді на запити та статистичні дані Полтавської ОВА та обласного центру зайнятості;
4. Інформаційні портали: «ЗМІСТ»; «Суспільне Полтава»; «KOLO.NEWS»; офіційні сторінки Управління реінтеграції, соціального захисту ветеранів та ВПО Полтавської ОВА; Полтавської обласної Ради; Департаменту соціального захисту населення Полтавської ОВА; Ради ВПО; Інституту розвитку міста; звіти міжнародних партнерів;
5. Фокус-група з представниками ОМС, громадськими організаціями та внутрішньо переміщеними особами (інформація та висновки, отримані під час роботи фокус-групи, описані в кожному напрямку моніторингу цього Аналізу).

Нормативно-правове регулювання місцевих політик та ініціатив адаптації і соціалізації ВПО починається з Конституції України² та Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»³ (далі –Закон).

Низка конституційних положень гарантує громадянам незалежно від статусу ВПО рівність їх прав і свобод, створення умов для повного здійснення права на працю, соціальний захист, а також надання доступного житла.

Відповідно до профільного Закону внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».⁴

Визначення кореспондує змісту Керівних Принципів ООН з питань внутрішнього переміщення⁵. У Принципі 1 зазначено, що ВПО мають, «на підставі цілковитої рівності, ті ж самі передбачені міжнародним правом та національним законодавством права, якими користуються інші особи в їх країні. Вони не повинні піддаватися дискримінації на тій підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами». В свою чергу ПАРЕ та Комітет Міністрів Ради Європи прийняли низку положень які визначають стандарти і принципи забезпечення прав і свобод ВПО.

Так, враховуючи складну гуманітарну ситуацію в Україні, а також питання внутрішньо переміщених осіб, які виникли внаслідок окупації АР Крим та військових дій на Донбасі, ПАРЕ підготувала окрему для України Резолюцію 2028 (2015) з рекомендаціями, спрямованими на забезпечення прав та потреб осіб, які були змушені покинути свої оселі.⁶

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

⁵ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>

⁶ <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayina-v-parve>

Сама Резолюція закликає Україну до повного виконання Керівних Принципів ООН щодо забезпечення прав ВПО, при цьому наголошуючи, що підтримка гармонійних відносин між ВПО та мешканцями територіальних громад має сприяти національному єднанню. Окрім вищевказаних документів також варто зазначити ряд підзаконних нормативно-правових актів, які направлені на сприяння соціальної інтеграції ВПО до життя територіальної громади шляхом формування фондів соціального житла та створення відповідних програм працевлаштування.^{7 8 9}

⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2022-%D0%BF#n10>

⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#Text>

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2015-%D0%BF#Text>

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Внутрішньо переміщені особи потребують суттєвої підтримки з боку приймаючих громад, особливо на етапі адаптації після переміщення, а також подальшої інтеграції.

Юридичного визначення соціальної адаптації ВПО чи розмежування адаптації від інтеграції не існує, а її критерії різні експерти окреслюють доволі різноманітно. В дослідженнях Міжнародної організації з міграції (МОМ) зазвичай зазначається, що соціальна адаптація ВПО — це процес адаптації людей, які були змушені покинути своє місце проживання через конфлікти, насильство, природні катастрофи чи з інших подібних причин, до нового соціального та культурного середовища.¹⁰

Тому проблема адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні з початку російсько-української війни 2014–2024 років є надзвичайно актуальною як в теоретичному, так і суто практичному аспектах.

Вдала соціальна інтеграція, адаптація внутрішньо переміщених осіб до нового місця проживання потребують співпраці як самих ВПО, так і громад, що приймають нових людей. До необхідних кроків адаптації належать отримання роботи, житла, освіти, доступу до медичних та інших соціальних послуг, а також побудова нових соціальних зв'язків та інтеграція в нову спільноту.

З початку повномасштабного вторгнення, станом на 10.11.2024, згідно інформації Управління у справах реінтеграції, соціального захисту ветеранів та внутрішньо переміщених осіб Полтавської обласної військової адміністрації, Полтавська область прийняла **163 340** внутрішньо переміщених осіб (ще в жовтні чисельність ВПО була більшою – 184 160¹¹) та зіткнулася з численними викликами в процесі соціальної адаптації людей, постраждалих від війни.

За неофіційними даними від ООН, ЄБРР, Світового банку та USAID, у Полтавській громаді проживає 100 тисяч ВПО¹². При цьому, за офіційними даними управління соціального захисту населення Полтавської міськради — 56 650 ВПО.

¹⁰ <https://salo.li/F5A22Fb>

¹¹ <https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/>

¹² <https://suspilne.media/poltava/863461-u-poltavskij-gromadi-prozivaє-100-tisac-pereselenciv-hto-voni/>

Демографічний і гендерний профіль ВПО у Полтаві¹³

1. Віковий склад:

- Діти (0–17 років): **35%**.
- Молодь (18–35 років): **25%**.
- Дорослі (36–60 років): **30%**.
- Люди похилого віку (60+): **10%**

2. Гендерний склад:

- Жінки: **60%**.
- Чоловіки: **40%**.

3. Розміщення:

- Більшість ВПО мешкає у місті Полтава, тоді як інші громади прийняли значно менше людей.

Ключові виклики

Соціальна адаптація ВПО на Полтавщині стикається з низкою труднощів, як є присутніми і в інших приймаючих громадах країни:

- економічні труднощі: ВПО часто не можуть знайти роботу через відсутність місцевих зв'язків, або недостатню кваліфікацію. Багато з них втратили основні джерела доходу;
- психосоціальні проблеми: травми, пережиті під час війни, можуть призводити до стресу, депресії та інших психічних розладів. ВПО потребують психологічної підтримки;
- соціальна інтеграція: складнощі в інтеграції в нове середовище, відсутність соціальних зв'язків та підтримки з боку громади.

Дієві інструменти соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб

- психологічна підтримка;
- професійна підготовка та перекваліфікація;
- участь у культурному житті громади; АРТ-терапія;
- соціальна згуртованість через спільну взаємодію;
- впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО.¹⁴

¹³ <https://suspilne.media/poltava/863461-u-poltavskij-gromadi-prozivaie-100-tisac-pereselenciv-hto-voni/>

¹⁴ <https://life.pravda.com.ua/projects/ pryklad-obiednannia/2023/12/20/258406/>

Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО

Державна політика щодо соціальної адаптації закладена у наступних документах:

Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року від 07.04.2023. Затверджено відповідний операційний план на 2023–2025 роки. Документ розроблений Мінреінтеграції за підтримки Ради Європи¹⁵. Цей документ є чинним і станом на 01.01.2025.

Стратегія спрямована на вдосконалення державної політики у сфері внутрішнього переміщення громадян України, іноземців, осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, зумовленого збройною агресією Російської Федерації проти України, а також здійснення державою всіх належних та доступних заходів для розв'язання проблем та мінімізації негативних наслідків, пов'язаних з внутрішнім переміщенням.

Стратегія є елементом коротко- та середньострокової державної політики, спрямованої на створення умов, за яких внутрішньо переміщені особи, за винятком найбільш уразливих категорій, не потребуватимуть спеціальної допомоги чи захисту у зв'язку з їх переміщенням і зможуть в повному обсязі користуватися своїми конституційними правами без будь-якої дискримінації, в тому числі за походженням чи фактом внутрішнього переміщення.

Полтавщина розробила регіональні нормативні документи, що сприятимуть інтеграції нових мешканців у громадах, що їх прихистили.

Для сприяння інтеграції та соціалізації внутрішньо переміщених осіб на Полтавщині працює обласна **«Комплексна програма підтримки внутрішньо переміщених осіб на 2023–2024 роки»** від 23 грудня 2022 року № 518¹⁶.

Програма спрямована на забезпечення комплексного підходу з реалізації засад державної політики на регіональному рівні в частині всебічного забезпечення базових

¹⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>

¹⁶ [518.pdf](#)

потреб внутрішньо переміщених осіб, в тому числі в соціально-економічній сфері та розв'язання викликів і проблем, пов'язаних з негативними наслідками внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Загальний обсяг фінансування становить понад 179 мільйонів гривень.

Бюджети, з яких залучаються кошти на виконання: державний, обласний, бюджети сільських, селищних та міських рад.

Організаційний супровід та координацію діяльності щодо виконання Програми здійснює Департамент соціального захисту населення обласної державної (військової) адміністрації та Департамент економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій обласної державної (військової) адміністрації.

Контроль за виконанням Програми здійснюється обласною державною (військовою) адміністрацією, постійними комісіями обласної ради: з питань бюджету та управління майном; охорони здоров'я та соціального захисту населення; житлово-комунального господарства, енергозбереження, будівництва, транспорту та зв'язку.

Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО у забезпеченні прав на житло

На Полтавщині існує 64 місця тимчасового проживання на базі державних, комунальних та приватних закладів і установ. Нині вільні для заселення 309 місць.¹⁷

Наразі разом з УВКБ ООН на Полтавщині ремонтують чотири об'єкти тимчасового проживання ВПО. Один із них – гуртожиток Решетилівського професійного аграрного ліцею, який прийняв нових мешканців¹⁸. В оновленому приміщенні вже проживають понад 130 людей. Комплексні ремонтні роботи відбувались у трьох гуртожитках на території Кременчуцької, Полтавської та Миргородської громад. Загалом у чотирьох

¹⁷ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3904177-zitlo-dla-pereselenciv-na-poltavsini-zadaut-neuspadkovani-primisenna-e-100-budinkiv.html>

¹⁸ <https://poda.gov.ua/news/190377>

закладах зможуть проживати 900 людей¹⁹. Однак гуртожиток у Кременчуцькій громаді не відповідає вимогам інклюзивності²⁰.

За інформацією від очільника Полтавської ОВА спільно з громадами створюється новий проєкт із забезпечення житлом ВПО.

Є відумерла спадщина, яка не використовується. Коштом співфінансування громад та області така відумерла спадщина може ремонтуватись і надаватися як житло для внутрішньо переміщених осіб.

Команда ОВА ініціювала використання приміщень, які не були успадковані, для поселення ВПО. У громадах виявили понад **100 житлових будинків**, що можуть бути віднесені до відумерлої спадщини. До комунальної власності територіальних громад області вже прийняли 32 об'єкти.²¹

Модульне Містечко²²

В рамках роботи фокус-групи отримано інформацію щодо функціонування єдиного в Україні модульного містечка обласного значення у Полтаві.

Містечко збудоване за підтримки Польщі та Великобританії в межах проєкту «Під безпечним дахом», який реалізується Фондом міжнародної солідарності.

За кошти обласного бюджету (43 мільйони грн.) виконано весь комплекс робіт з підготовки майданчика для встановлення містечка, а також підключено водопостачання та водовідведення, електрозабезпечення, відеоспостереження, інтернет. Містечко складається з 6 будинків по 40 модульних блоки і розраховане на 528 мешканців.²³

Станом на 05.12.2024 р. розміщено: 223 осіб
(жіночої статті-131, чоловічої-92), з яких:

Діти до 18 років: 29

Особи з інвалідністю – 44 (в т.ч. 4 дитини)

¹⁹ <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3904177-zitlo-dla-pereselenciv-na-poltavsini-zadaut-neuspadkovani-primisenna-e-100-budinkiv.html>

²⁰ <https://www.telegraf.in.ua/kremenchug/10137027-u-kremenchuci-odin-z-gurtozhitkiv-dlja-pereselenciv-ne-ye-bezbaryernim-scho-na-ce-kazhe-vlada.html>

²¹ <https://salo.li/DB6d7ac>

²² дані взяті під час роботи фокус-групи

²³ <https://salo.li/29ec859>

Осіб похилого віку (старше 60) – 91 особа

Більшість – це люди соціально вразливих категорій з наступних областей :

Харківської	85
Донецької	71
Луганської	51
Херсонської	8
Сумської	4
Запорізької	2
Миколаївської	1
АР «Крим»	1

На території містечка є майданчик для сушіння білизни, місце відпочинку, спортивний і 2 дитячих майданчики, площа для торгових приміщень. Територія містечка заасфальтована, облаштована тактильною плиткою. Також наявні ганки з пандусами для людей з інвалідністю. Облаштовано зупинку громадського транспорту. Переміщені особи забезпечені гарячим харчуванням (за рахунок державної субвенції), територія охороняється цілодобово. Запроваджено систему дружнього комфортного проживання з урахуванням віку, статі, кількості членів сім'ї та фізичних особливостей. На всій території в доступі є безкоштовний інтернет зв'язок.

Для забезпечення дозвілля та самореалізації у модульному містечку облаштували швейний цех і територію для садівництва.

Культурне дозвілля та просвітницьку роботу на постійній основі забезпечують неурядові організації, такі як: «Право на захист», «Світло Надії» «Карітас Полтава» та інші.

Від нещодавна були прийняті зміни у термінах проживання. Тепер внутрішньо переміщені особи зможуть мешкати в модульному містечку до закінчення воєнного стану та протягом наступних шести місяців.

Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО через працевлаштування

Важливим аспектом адаптації та інтеграції ВПО у нових громадах є їхнє працевлаштування.

У Полтавській області на обліку перебувають понад 160 тисяч ВПО. З них майже 50% — це працездатне населення. Працевлаштування цих людей є важливою складовою соціалізації та адаптації до нових умов.

Полтавська область знаходиться в п'ятірці лідерів серед регіонів за кількістю працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб.

На Всеукраїнському рівні діє інформаційна кампанія **«Робота для ВПО: ти потрібен»**. Деталі про кампанію можна дізнатись на інформаційних ресурсах ОВА, районних військових адміністрацій та регіональних центрах Державної служби зайнятості.²⁴

Рішенням Пленарного засідання тридцять першої сесії восьмого скликання Полтавської обласної ради від 26 квітня 2024 року було затверджено **«Програму зайнятості населення Полтавської області на 2024 – 2027 роки»²⁵**.

Метою Програми є збереження та розвиток трудового потенціалу регіону, стимулювання заінтересованості роботодавців до створення нових робочих місць, забезпечення соціального захисту громадян від безробіття.

Джерела фінансування: державний бюджет; обласний бюджет; місцеві бюджети (районні, міські, селищні, сільські); інші джерела, не заборонені законодавством. Обсяг фінансування – у межах кошторисних видатків.

Контроль за реалізацією Програми здійснюється постійною комісією обласної ради з питань охорони здоров'я та соціального захисту населення. Координація роботи відповідальних виконавців Програми здійснюється Департаментом економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної державної (військової) адміністрації, спільно з Полтавським обласним центром зайнятості шляхом проведення моніторингу показників виконання заходів Програми.

²⁴ <http://pyriatyn.org.ua/news/10119>

²⁵ https://oblrada-pl.gov.ua/sites/default/files/field/docs/49_12.pdf

Серед напрямів діяльності та заходів зайнятості населення Полтавської області на 2024 – 2027 роки є Напрямок 5. Сприяння зайнятості внутрішньо переміщеним особам.

Урядовий проект «єРобота» передбачає надання українцям грантів для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання. Він спрямований на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення робочих місць. В рамках цього проекту на Полтавщині 38 внутрішньо переміщених осіб отримали мікрогранти. В основному подання даних грантів стосувалося б'юті сфери та торгівлі. Процедура подання гранту багатоетапна. Перший крок – це перевірка через «Дію» та банківську систему, де вже на цьому етапі певна кількість заявок відсіюється. Далі заявки потрапляють до відповідних Державних центрів зайнятості, в результаті чого складається бізнес план, який в подальшому презентується в онлайн-форматі.

Варто зазначити, що наразі дана процедура більш складна та фінансово затратна, ніж на початку реалізації даного проекту, що може представляти собою певну складність для ВПО.

Представники Державного центру зайнятості відзначають найбільшу ефективність програм направлених на залучення до громадських та інших тимчасових робіт. Одна за таких програм мала позитивну практику з 2016 році.

На теперішній час працює подібна – урядовий проект **«Армія відновлення»:** внутрішньо переміщені особи працюють в пунктах незламності, на розвантаженні й фасуванні гуманітарної допомоги, облаштуванні приміщень під укриття; займаються плетінням сіток, будівництвом захисних споруд, ліквідацією стихійних сміттєзвалищ та комплексним благоустроєм території.

Згідно даних від обласного центру зайнятості Полтавщини в період з 01.01.2024 – 30.11.2024:

Мали статус безробітного
Забезпечено зайнятістю
Працевлаштовано

4224 тис.осіб
3125 тис.осіб
1400 тис.осіб

Продовжують отримувати послуги	1517 тис.осіб
Працевлаштовано в рамках урядової програми	1057 тис. осіб
Залучено до тимчасової зайнятості	630 осіб
Отримали мікрогранти на власну справу	38 осіб
Надано ваучер на навчання	316 особам
Проходили проф.навчання	285 осіб

Компенсація витрат роботодавцям на заробітну плату за працевлаштування ВПО під час дії воєнного стану²⁶

Компенсація здійснюється за працевлаштування ВПО у тому числі без статусу безробітного. Максимальна тривалість компенсації 3 місяці або 6 місяців для ВПО з інвалідністю. Сума розміру складає одну мінімальну заробітну плату

В період з 01.01.2024 – 30.11.2024: 1057 внутрішньо переміщених осіб працевлаштовано з наданням компенсації роботодавцям витрат на заробітну плату.

Робота Рад ВПО в напрямку соціальної адаптації

На Полтавщині створено 60 рад ВПО. Це найбільша кількість рад в Україні. Варто зазначити, що такі ради є у кожній громаді регіону.

Ради ВПО є унікальним інститутом. Вони адвокатують інтереси внутрішньо переміщених осіб перед владою, донорами та громадськими організаціями, що є вкрай важливим для інтеграції ВПО у громади.

²⁶ дані взяті під час роботи фокус-групи

На Полтавщині працює Мапа “Дорадчі органи з питань ВПО”²⁷, яка містить інформацію щодо Координаційних рад з питань ВПО, консультативно-дорадчих робочих груп для вирішення питань ВПО та Рад ВПО на території області.

У 2024 році пріоритетним напрямком діяльності було визначено надання житла та працевлаштування ВПО.

В цьому напрямку була проведена наступна робота:

- радою з питань ВПО при Полтавській ОВА у межах стимулювання самозайнятості ВПО та працевлаштування спільно з благодійною організацією Благодійний фонд «Фундація допомоги захисникам України „ЛЕСЯ ЮА” організовано курси перекваліфікації для внутрішньо переміщених осіб на базі Полтавського державного аграрного університету;
- члени ради ВПО активно долучаються до здійснення моніторингових візитів до місць тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. Під час проведення візитів зосереджено увагу на питанні додержання прав внутрішньо переміщених осіб на належні умови проживання;
- враховуючи першочерговість питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, представники рад ВПО долучилися до роботи з територіальними громадами щодо використання інструменту відумерлої спадщини – тобто використання умовно вільних будинків та квартир власності територіальних громад для проживання ВПО на пільгових умовах та сприяння розвитку соціальної інфраструктури сільських територій. Наразі проведено моніторинг об’єктів житлового фонду та виявлено понад 100 житлових будинків, які можуть бути віднесені до відумерлої спадщини, з яких 32 об’єкти вже прийнято до комунальної власності територіальних громад області.²⁸

Впровадження політик і програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО через соціальну згуртованість; психологічну допомогу

²⁷ <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=16U89yrKy-JK8Ngp6SJkkMMORknpPG3E&femb=1&ll=51.246047116458215%2C33.69060181403605&z=5>

²⁸ <https://economy.poda.gov.ua/news/193337>

Програма Мінсоцполітики «Центри життєстійкості»

Безкоштовна психологічна допомога для кожного українця.²⁹

Пілотний проєкт Міністерства соціальної політики реалізується в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я "Ти як?" Першої леді Олени Зеленської (з жовтня 2023 року). Його завдання – допомогти кожній людині долати стрес, відновлюватися після кризових подій та, попри усі виклики, залишатися включеним в суспільне життя.

На Полтавщині вже відкрито 9 центрів життєстійкості по всій області.

Кошти держбюджету йдуть на оплату праці фахівців Центрів.

Діяльність таких центрів впроваджують громадські організації на базі комунальних закладів, які надає громада у безоплатне користування.³⁰

Саме цей підхід – закупівля послуг у громадського сектору – є унікальним для сфери соціальних послуг України. Такий формат допомагає пришвидшити усі операційні процеси, а головне – посилити співпрацю та об'єднати неурядові організації, органи місцевого самоврядування і урядові структури.³¹

З метою підтримки внутрішньо переміщених осіб Полтавщини та створення належних умов для їх адаптації в обласному центрі діє **Центр допомоги врятованим та Центр адаптації ВПО.**

Центр допомоги врятованими в Полтаві створено за ініціативи Офісу віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, сприяння Урядової Уповноваженої з питань гендерної політики, у партнерстві з UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення в Україні, завдяки фінансовій підтримці урядів Австрії, Бельгії, Швеції, Франції, у співпраці з Полтавською обласною військовою адміністрацією, ГО «Інноваційні соціальні рішення».

Тут можна отримати психологічну допомогу. Спеціалісти/-тки надають консультації для нормалізації психоемоційного стану постраждалих. У Центрах також працюють і дитячі психологи.³²

²⁹ <https://www.msp.gov.ua/timeline/Formuvannya-zhitttestiykosti-.html>

³⁰ дані взяті під час роботи фокус-групи

³¹ <https://www.msp.gov.ua/news/23856.html?PrintVersion>

³² <https://www.poda.gov.ua/news/173194>

На головній сторінці сайту Полтавської ОВА міститься інформація щодо психологічної допомоги, яку надають фахівці Центру психічного здоров'я КП «Обласний заклад з надання психіатричної допомоги Полтавської обласної ради».

Крім того, фахівці поліції створили telegram-канал (<https://t.me/obiymu>) та чат-бот (@polltavasupportbot) для надання первинної психологічної допомоги громадянам під час війни. Канал містить корисну інформацію й базові рекомендації, що допоможуть розвантажити нервову систему. Чат-бот передбачений для зворотного зв'язку психолога з клієнтом.

У Полтавському центрі соціальних служб щодня з 8:30 до 17:00 працює лінія психологічної підтримки, де можна отримати безкоштовну психологічну допомогу під час війни. Телефони: 050 441 99 19 та 050 441 99 12

На офіційному сайті Управління у справах реінтеграції, соціального захисту ветеранів та ВПО Полтавської ОВА міститься інформація з переліком можливостей щодо отримання психологічної допомоги за тегами «ВПО», «Безпека», «Ветерани».

За інформаційної підтримки Управління у справах реінтеграції, соціального захисту ветеранів та ВПО Полтавської ОВА Громадською організацією «КримSOS» за підтримки УВКБ ООН влітку 2024 року було впроваджено грантову програму, спрямовану на підтримку ініціатив внутрішньо переміщених осіб та організацій, до складу яких входять внутрішньо переміщені особи.

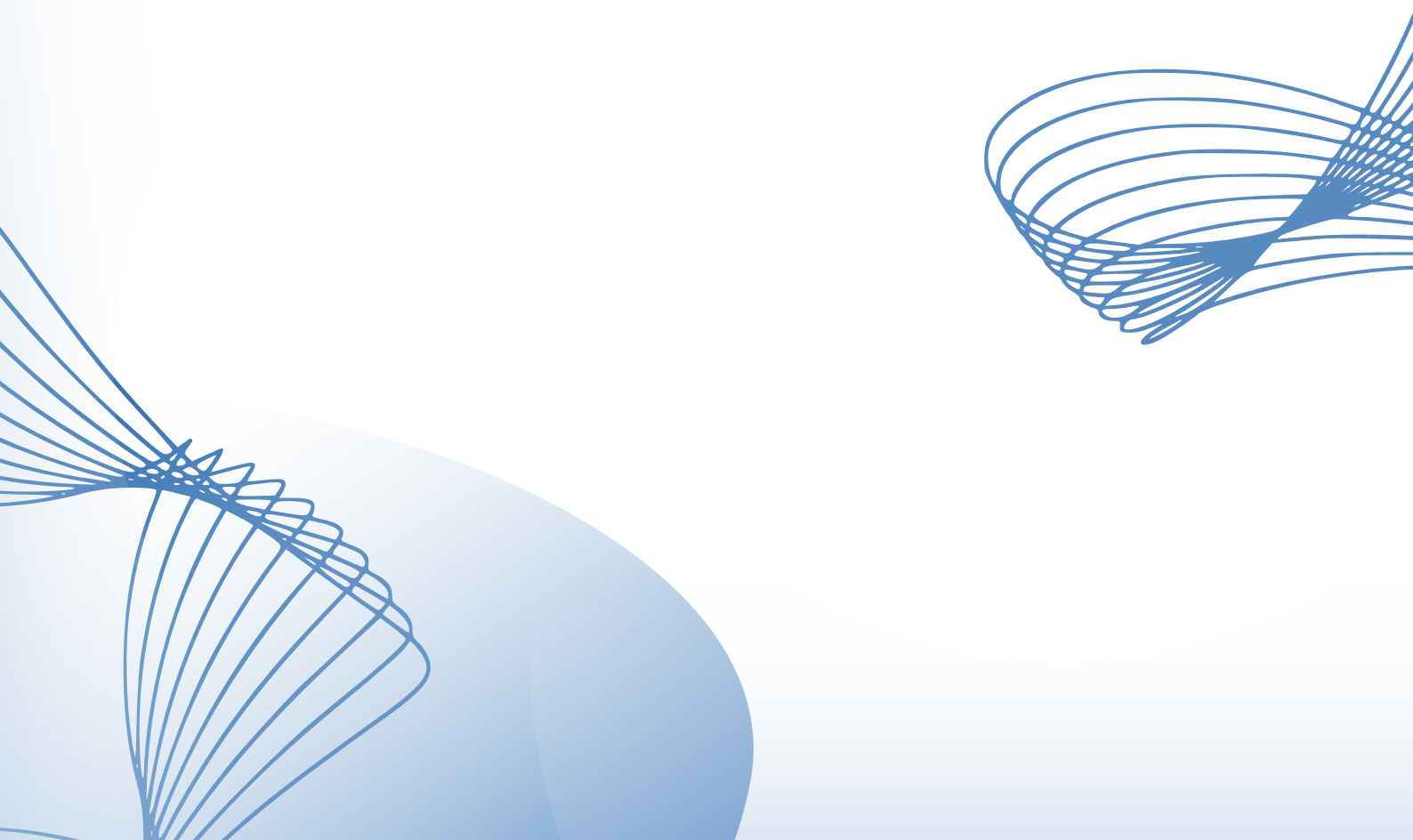
Серед пріоритетів грантової програми були: соціальна згуртованість; підтримка програм допомоги з працевлаштування або самозайнятості ВПО (цифрова грамотність, працевлаштування онлайн, мовні курси, міжнародні торгові платформи); створення та функціонування спільних громадських просторів.

Для сприяння соціальної згуртованості внутрішньо переміщених осіб на Полтавщині при кожному ОМС діють дорадчі органи, де не менше 30% складають внутрішньо переміщені особи. Так, наприклад у в Лубенському районі Полтавської області рішенням виконавчого комітету Пирятинської міської ради від 27.09.2023 № 468 «Про утворення Ради з розгляду питань внутрішньо переміщених осіб Пирятинської міської територіальної громади» було утворено Раду з розгляду питань внутрішньо переміщених осіб Пирятинської міської територіальної громади

В кожній громаді Полтавської області прийняті відповідні програми підтримки ВПО.

На офіційних сторінках ОМС постійно розміщується актуальна інформація для внутрішньо переміщених осіб з метою висвітлення актуальних оголошень. Також для комунікації створюються чати у соціальних мережах.

(дані взяті під час роботи фокус-групи)

ВИСНОВКИ

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) на Полтавщині є складним і багатогранним процесом, який вимагає комплексного підходу та злагоджених дій з боку держави, місцевої влади, громади та громадських організацій. Врахування специфіки потреб ВПО, розробка і впровадження ефективних програм підтримки є ключовими чинниками для успішної інтеграції та соціалізації цієї категорії населення.

Полтавська область продемонструвала значний прогрес у забезпеченні умов для адаптації ВПО, оскільки має чітке розуміння, яка важлива роль громади у адаптації людей, що були змушені покинути свої домівки.

Олексій Бруслик (в минулому заступник керівника Полтавської ОВА) зазначає, що внутрішньо переміщені особи – не тягар для Полтавщини, а колосальний людський ресурс. «Освічені, фахові, професійні, активні люди створюють неабиякий економічний потенціал для громад, що їх прихистили. Натомість громади повинні створити належні умови, щоб використати цей потенціал».

Це вбачається також із низки позитивних практик.

Так, на Полтавщині працюють координаційні центри підтримки ВПО при ОВА, в кожній громаді прийняті програми підтримки; вже створені та діють 60 рад ВПО. Зазначені ради є у кожній громаді регіону. Полтавщина — серед лідерів за кількістю місць для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб. В області є 64 місця тимчасового проживання на базі державних, комунальних та приватних закладів і установ.

Полтавська область знаходиться в п'ятірці лідерів серед регіонів за кількістю працевлаштованих ВПО. Модульне містечко у Полтаві – єдине в Україні, що має статус обласного значення. При його створенні було максимально враховано специфіку потреб внутрішньо переміщених осіб

Однак подальший успіх залежить від інтегрованого підходу, який об'єднує зусилля державних органів, місцевих громад, неурядових організацій та міжнародних партнерів. Комплексна підтримка включає надання житла, забезпечення доступу до медичних, соціальних та освітніх послуг, а також програм працевлаштування та перекваліфікації.

Місцева влада та громади мають ключову роль у впровадженні адаптаційних програм, оскільки вони найкраще розуміють потреби своїх жителів, включаючи ВПО. Створення та функціонування місцевих Рад ВПО і подібних консультативно-дорадчих органів при кожному ОМС дозволяє внутрішньо переміщеним особам брати активну участь у процесах ухвалення рішень, які безпосередньо стосуються їхнього життя та інтеграції. Це сприяє формуванню почуття спільності і приналежності до нової громади.

Одним із найважливіших аспектів адаптації є психологічна підтримка, що допомагає ВПО справлятися з наслідками стресу та травм, пережитих під час війни. Такі програми як «Центри життестійкості», що діють на Полтавщині, надають безкоштовну психологічну допомогу та створюють умови для відновлення психоемоційного стану. «Гарячі» телефонні лінії, telegram-канали, чат-боти та інші ініціативи психологічної підтримки сприяють стабілізації психологічного стану та формуванню соціальної згуртованості, зміцненню зв'язків між ВПО та місцевими жителями.

Залучення ВПО до економічного життя регіону через програми працевлаштування, навчання та розвитку бізнесу є важливим кроком на шляху до їхньої самостійності. Створення робочих місць та підтримка підприємництва в межах програм, таких як «ЄРобота», сприяє не тільки економічному зростанню, але й соціальній стабільності. Полтавщина демонструє успішні приклади інтеграції ВПО через підтримку самозайнятості та залучення до тимчасових робіт, зокрема через урядовий проєкт «Армія відновлення».

Ради ВПО роблять вагомий внесок у соціальну адаптацію, формуючи сприятливе середовище для внутрішньо переміщених осіб через ознайомчі екскурсії з громадою, працевлаштування, моніторинг сприятливих умов проживання та ініціативи забезпечення житлом. Їх діяльність допомагає інтеграції ВПО у громади, забезпечує активну участь ВПО у житті регіону та підтримує соціальну згуртованість.

Разом з тим варто зазначити, вирішення окремих проблемних питань ускладнене, по-перше, через складні бюрократичні процедури, що значно уповільнюють реалізацію тих чи інших ініціатив, які направлені на поліпшення загального становища ВПО в області.

По-друге, через законодавчі обмеження та колізії норма ускладненим є залучення ОМС у процес соціальної адаптації ВПО, зокрема розширення сфер фінансування напрямів реінтеграції та соціальної адаптації ВПО. Адже за загальним правилом органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі та в межах своїх повноважень, у спосіб, який передбачений Конституцією та законами України.

Велику роль в інтеграції та соціальній адаптації ВПО в Полтавській області відіграє громадський сектор.

Багато проблемних питань вирішується зусиллями неурядових організацій при підтримці міжнародних донорів. Вони мають більше ресурсів, а також є більш гнучкими та мобільними ніж державні інституції у прийнятті відповідних рішень, особливо коли справа потребує швидкого реагування на виклики, пов'язані з адаптацією ВПО.

Так, неурядові організації разом із міжнародними партнерами на Полтавщині реалізують ряд проєктів, які безпосередньо направлені на адаптацію внутрішньо переміщених осіб.

До прикладу:

«Центр адаптації ВПО» – проєкт волонтерського центру ЗМІСТ, який має на меті допомогти внутрішньо переміщеним особам адаптуватися та підтримати їх на шляху до самореалізації на Полтавщині;

Простір взаємодії та розвитку внутрішньо-переміщених осіб та Полтавців «Shelter Poltava»;

«Світло надії» є однією з найбільших благодійних організацій у Полтавському регіоні, проєкти якої також направлені в тому числі на соціальну адаптацію ВПО;

Громадською організацією «КРИМ SOS» на Полтавщині реалізується багато ініціатив психо-соціальної підтримки, інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб.

Крім того, в області створюються та розвиваються відповідні спільноти. Так, в населеному пункті Котельва, відкривається «Центр адаптації ВПО».

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для досягнення ще більш суттєвих результатів важливо продовжувати розширення програми підтримки ВПО, забезпечити сталість фінансування та активізувати інформаційну кампанію про доступні послуги, а саме:

- Необхідне створення та впровадження інвестиційних програм та програм інноваційного розвитку, спрямованих на розширення житлового фонду соціального призначення за рахунок включення до нього об'єктів нерухомого майна відумерлої спадщини;
- Впровадження та розвиток програм, які вже показали свою ефективність, як наприклад програми працевлаштування у формі громадських робіт (2016 рік);
- Розширення мережі Центрів «Життестійкості» в області;
- Запровадження програм стажування для ВПО з метою підтримки і розвитку їх професійних навичок. В свою чергу це не просто допоможе фінансово підтримати людей, а дасть їм можливість працювати і таким чином підтримати і приймаючу сторону.
- Проблема неузгодженості між законами та підзаконними нормативно-правовими актами, протиріччя з одного й того самого предмета регулювання повинна бути усунута шляхом їх впорядкування у єдину узгоджену систему, певними редакційними правками суперечностей, повторів тощо. Іншими словами потрібна консолідована діяльність представників громадського та державного секторів, направлена на систематизацію законодавства.
- Планування відповідних статей видатків бюджету, які передбачають виділення коштів для впровадження заходів, націлених на культурне дозвілля ВПО.

